

CAPUT TERTIUM.

DE CAUSIS ENTIS.

ARTICULUS PRIMUS.

Generalis notio ac divisio causæ.

Quoniam *causæ* nomen et notio, pluribus rerum generibus *causalitatem* includentibus congruit, non ita facile defini potest, dum generatim accipitur. Describi tamen potest: *Principium continens in se rationem transitus alterius rei de non esse ad esse.* Per priora verba causa convenit cum principio, quod ad ipsam tanquam genus comparatur; principium enim exprimit tantum *in a quo aliquid procedit*, abstrahendo a modo procedendi, qui potest esse cum vel absque reali et physico influxu, atque etiam per realem distinctionem et dependentiam procedentis, vel secus. Dum dicitur *alterius rei de non esse ad esse*, exprimitur id quod causa principio superaddit; quatenus id quod ab alio tanquam a causa procedit, ita procedit ut transeat de non esse ad esse, saltem quoad aliquid et inadæquate, simulque naturam vel essentialitatem habeat realiter distinctam a natura principii. Posset etiam vocari causa, *id quod concurrit ad effectum alterius*, sicut *effectus* dicitur id quod exurgit ex effectione alterius. Ex his colliges sequentia.

1.º Quamvis omnis causa sit principium, non tamen omne principium est causa; quia, ut habet D. Thomas, hoc nomen *principium*, ordinem quemdam importat: hoc vero nomen *causa*, importat influxum quemdam ad esse causati. Sic, aurora ex qua incipit dies, hujus principium, non tamen causa, dici potest.

2.º Ad rationem causæ duo præsertim requiruntur: 1.º ut res ex illa procedens transeat de non esse ad esse, vel inadæquate, ut dum res creatur, vel saltem inadæquate, ut dum ex materia præexistente, ut ex marmore statua, fit: 2.º ut res causata dependentiam et distinctionem realem habeat ex causa; nam id quod transit de non esse ad esse ex vi et virtute

alterius, ab hoc plane dependet quatenus ab eo recipit esse, simulque realiter ab eo distinguitur; causa etenim prior est effectui, nec hujus esse producere potest, nisi quatenus ipsa in se prius esse habet distinctum ab esse effectus, quod adhuc non est. Quapropter merito latini (1) Patres et theologi docent, salvari quidem rationem principii, non vero causæ, in augustissimo Trinitatis mysterio; quia ibi persona procedens, nec incipit de novo esse transiens de non esse ad esse, nec naturam habet, aut dependentem, aut realiter distinctam a principio a quo procedit.

3.º Quamvis causa prior sit effectui, vel tempore, vel saltem naturæ prioritate, ad quam requiritur distinctio et dependentia naturæ procedentis ab alio, *principium* tamen, solam prioritatem originis exquirat; quæ tunc datur, quando principium naturam *eandem*, non distinctam aut dependentem communicat principiati. Sic Pater in divinis, non tempore, nec natura, sed origine tantum, prior est Filio.

Causarum genera ad quatuor commode revocari possunt: Siquidem, ad effectum producendum concurrere possunt: 1.º materia vel subjectum ex quo fit: 2.º forma seu realitas, quæ effectus naturam determinat, atque in hac vel illa specie constituit: 3.º agens, quod physice influit et operatur ad formam ponendam in materia: 4.º bonum, quod allicit agens intellectuale ad effectum producendum, vel finis ad quem effectus tendit ex naturæ Auctore et supremo ordinatore. Rex exemplo fiet manifesta: ad conficiendam vel producendam statuam Cæsaris, requiritur marmor ex quo conficiatur, tanquam causa *materialis*: dispositio congrua marmoris pro Cæsare representando, tanquam causa *formalis*: artifex qui marmoris hanc dispositionem seu formam determinatam sua actione tribuat, tanquam causa *efficiens*: tandem lucrum, fama, vel bonum aliud, quod artifex obtinere intendit per statuam, quodque eundem determinavit et allexit ad ipsam conficiendam, tanquam causa *finalis*.

Quidam addunt causam *instrumentalem* et causam *exemplarem*.

(1) Dico *latini*, quia Orientalis Ecclesiæ Doctores nomen *principii* et *causæ*, dum de Trinitate loquuntur, indifferenter usurpant.

plarem. Sed prima, merito revocatur ad efficientem, quippe ea, si vere causa est et prout a puro medio distinguitur, actione sua physica concurrere debet ad productionem effectus, sicut serra *scindendo*, et penicillus colores apte suscipiendo et *distribuendo*, concurrunt ad confectionem scamni et imaginis. Attamen, hæc activa cooperatio instrumenti, necessario requirit motionem seu influxum actualem causæ principalis, per quam motionem, instrumentum quasi elevatur ad rationem causæ efficientis actualis. Quamvis namque scindere, ex. gr. sit actio propria serræ, at scindere *tali modo* ut scamnum producat, serræ convenit, non ex seipsa, sed ratione motus et directionis quam recipit ab artifice.

Itaque instrumentum, qua tale, involvit ex una parte, aptitudinem seu virtutem ad aliquam actionem ipsius propriae naturæ respondentem, ut scindere serræ, contundere malleo, ex propria conditione respondent: ex alia vero parte, motum seu influxum actualem receptum a causa principali, ratione cujus instrumentum elevatur ad productionem effectus, qui excedit ejus propriam vim et conditionem; sicut malleus, ex motu et influxu artificis elevatur ad conficiendam statuam, qui effectus superat conditionem mallei, et actionem contundendi secundum se sumptam.

Causa vero *exemplaris* facile reducit ad formalem, quatenus *extrinsece* determinat et constituit effectum, in determinata specie. Forma enim quam artifex, ex. gr. in marmore ponit, quæque statum interne constituit, nihil est aliud quam applicatio et imitatio ideæ sive formæ in mente artificis præexistentis: unde determinatio specifica entis, quæ immediate et interne perficitur per causam formalem, mediate et externe efficitur per causam exemplarem. Revocari etiam hæc potest ad causam finalem, quatenus artifex *intendit* ideam typicam, quam mente præhabet, applicare et transferre ad materiam.

Hæc quatuor causarum genera, si ad invicem comparentur, ita in creatis ordinantur, ut prior sit causa materialis, quia ex nihilo nihil fit, et omne creatum agens, materiam in qua operetur præexigit: deinde, sit causa finalis, quæ agentem excitat ad operandum: tertio, causa efficiens, quæ formam in materia ponit: quarto, causa formalis, ex cujus pro-

ductione et unione cum subjecto vel materia exurgit effectus.

Si vero de causis loquamur *prout effectum* respiciunt, ita se habent, ut causa finalis in agente bene ordinato sit nobilior effectu; nam finis, ut finis, præstantior est medio, et effectus productus se habet ut medium ad finem intentum adsequendum. Causa efficiens, si instrumentalis sit, potest esse imperfectior aut inferior effectu; at si principalis sit, vel nobilior, vel saltem æque nobilis existit cum effectu; nulla res enim dat alteri, quod actu vel virtute non habet. Causæ materialis et formalis, seorsim sumptæ, imperfectiores sunt effectu, qui ex eis veluti partibus coalescit, ut homo ex anima et corpore; at si conjunctim et simul sumantur, æque perfectæ sunt ac ipsarum effectus, quocum identificantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De causa efficiente.

§ I.

De notionem et existentia causæ efficientis.

Prænotanda:

1.º Causa efficiens sumitur *materialiter*, quando spectatur quatenus est res quædam habens virtutem ad producendum effectum, quem tamen non producit; quæ dici etiam solet *causa in actu primo*. Sumitur *formaliter*, quando spectatur prout exercet vel exercuit munus causæ per influxum physicum in effectum; sub quo respectu, suscipit etiam denominationem causæ *in actu secundo*.

2.º Relatio quæ intercedit inter efficientem causam et ejus effectum, non est puræ *successionis*; tum quia non repugnat effectus causæ coexistens et simultaneus, ut lux respectu solis; tum quia mera successio dari potest absque efficienti causalitate, sicut contingit dum dies nocti succedit. Unde turpiter erravit Locke, dum notionem causæ in præcedentia relativa et successione phænomenorum constituit. (1) Nec sufficit ad rationem causæ efficientis *connexio*

(1) «Après avoir vu que dans la substance que nous appelons ei-

necessaria; possunt enim duo entia necessario et constanti nexu ligari, quin unum sit causa alterius, prout contingit in causa necessario et naturaliter agente, quæ duos effectus simul producat, ut sol lucem et calorem.

3.° Itaque notio causæ efficientis posita est in actione physica quæ continet rationem sufficientem transitus rei de non esse ad esse, ita ut si existat hæc actio, eo ipso existat ratio sufficiens ad existentiam effectus, quamvis hic impediri possit per accidens, defectu alicujus conditionis extrinsecæ: sic, posita actione ignis, ponitur ratio sufficiens combustionis stuppæ, quamvis combustio de facto non existat, nisi stuppa igni admoveatur. Definiri ergo potest causa efficiens: *Principium extrinsecum cujus actio physica continet rationem sufficientem entis de novo existentis*. Dicitur extrinsecum, ut distinguatur a causis materiali et formali, quæ sunt principia intrinsecæ: dicitur actio physica, ut excludatur causa finalis, quæ moraliter influit ad productionem effectus.

4.° Ex his omnibus colligitur, notionem causæ, sicut et principium causalitatis quo continetur et exprimitur, originem ducere partim a posteriori, et partem a priori. Oriuntur a posteriori, quatenus ex experientia tam externa quam interna, perspicimus rerum mutationes reales et physicas, ac proinde transitum rei de non esse ad esse. Oriuntur a priori, quatenus his semel per experientiam habitis, rationi acquiritur notio rei quæ a non esse ad esse transit, atque proinde effectus. Jam vero, in idea ipsa seu notione effectus, continetur essentialiter ejus distinctio et dependentia ab aliquo alio

re, la fluidité qui n'y étoit pas auparavant y est constamment produite par l'application d'un certain degré de chaleur, nous donnons à l'idée simple de chaleur le nom de cause par rapport à la fluidité qui est dans la cire, et celui d'effet à celui de cette fluidité.» *Essai sur l'Ent. hum.* l. 2.° cap. 26. Ex hac theoria lockiana, quæ notionem causæ tribuit sensibus successione phenomenorum testantibus, legitime collegit Hume, nullam nobis adesse notionem veram et realem causæ efficientis; quia hæc notio, et principium causalitatis quod ex ea pendet, necessitatem, universalitatemque præ se ferunt, quæ sensuum experientiam et phenomenorum sensillium successione transcendunt. Unde scepticismus Hume hæc in parte, nihil est aliud quam evolutio doctrinæ Locke circa notionem causæ efficientis.

ente, cum nihil sibi dare possit esse; secus enim, res operatur et esset antequam esset.

Superest nunc ut refellantur *Occasionalismi* sectatores; quorum rigidiores autumant, nulli creaturæ competere rationem causæ efficientis, solumque Deum effectus omnes producere intuitu quarundam rerum, quæ idcirco *occasionales* vocantur: ex ipsis vero alii mitiores, rationem causæ efficientis spiritualibus substantiis concedunt, minime vero corporibus; quamquam et inter hos quidam, agendi vim in corporibus animatis agnoscunt.

THESIS 1.°

Substantiæ spirituales creatæ virtute activa donantur, suntque proinde verè et proprie causæ efficientes.

Prob. 1.° Ex perspicuo et ineluctabili conscientiæ testimonio, quo intime experimur, non vere agere, intelligere, velle; immo etiam experimur, non ipsos determinare ad volendum, vel nollendum, ad movendum, vel non movendum brachium: unde non solum experimur et conscii sumus, in nobis esse actiones quæ ex nobis ipsis oriuntur, sed experimur etiam, animam seu voluntatem continere rationem sufficientem quorundam motuum corporis.

Prob. 2.° ex absurdis quæ ex adversante consequuntur hypothesi. Nam si homo non est vere causa efficiens actionum quæ liberæ appellantur, per easdem non meretur aut demeretur; quæ etenim ratione mereri aut demereri possumus per operationes, quæ a nobis vere non oriuntur, nec in nostra sunt potestate et dominio? Præterea, si operationes hominis, a Deo unice et per exclusionem causalitatis creatæ procedunt et efficiuntur, ipsi imputabitur earum malitia et deformitas moralis; quippe præfatæ operationes a Deo unice procedunt, ad easque nihil homo operatur aut influit, sed potius recipit et patitur. Ergo hypothesis rigidioris Occasionalismi, genuinam notionem humanæ libertatis, moralemque ordinem, qui libertati superstruitur, penitus subvertit.

Corpora etiam, agendi vi prædita sunt, veramque rationem causæ efficientis oblinent.

Prob. 1.º ex communi hominum sensu quotidiana et perspicua experientia innixo. Uti enim eleganter habet Gouddin, corporum activitas constat, «non ex tenebrosa quadam experientia, sed ex publico mundi cursu, et clara nullique non exaudita naturæ voce, quæ nos, cum primum emergente ratione rerum ordinem animadvertere cepimus, admonit, agendi patiendique vice constare mundi ordinem et rerum commercium: corporibus, ut intereundi necessitatem, ita et gignendi vim inesse: mutationes novas, easque insignes in rebus contingere: illas, ut alicujus corporis passionis, ita et alterius actiones esse: immo, effectuum fontes propalavit, atque in quoque, quæ vis resideret, mille monstravit experientiis; in sole illuminandi, in igne comburendi, in plantis vegetandi, in animalibus sentiendi et movendi, in omnibus, quoad fieri potest, res sibi similes producendi. De hoc naturæ fonte haustæ sunt, actionis, passionis, virtutis activæ, generationis, alterationis, effectus, aliæque voces hujusmodi, eæque non artis regulis, sed naturæ instinctu, suis rebus accomodatæ. Quæ omnia, si quis nunc labefactare velit, negando quidquam de novo produci, aut ullam inesse rebus agendi vim, prius, necesse est os ipsum naturæ obstruat, aut certe nobis mentem aliam inserat, vel in alium orbem non inducat. Quandiu enim in isto vivimus, clara naturæ tuba continuo personat ad aures nostras, et fieri, et facere, et agere, et pati, locum habere in rebus.»

Prob. 2.º ex absurdis quæ ex occasionalistarum hypothesis consequuntur. Nam, ut cætera prætermittam, ex hac hypothesis: 1.º subtrahitur Universi ordo, qui maxime consistit atque elucet in physico nexu et dependentia rerum inter se, quæ proculdubio eliminantur, si corpora invicem nihil agunt, nec patiuntur; eatenus quippe alia aliis subjiciuntur, quatenus eorum influxum et actiones recipiunt. 2.º Destruitur sive evacuatur naturalium rerum scientia. Si quidem rerum, præsertim corporearum, naturam et attributa, non aliter agnoscimus ac dijudicamus, nisi ex earum-

dem effectibus et operationibus, quæ sensibus et experientia nobis constant, et ex quibus corporum attributa et essentias venamur. Jam vero, si hujusmodi effectus et operationes, non ex ipsis corporibus oriuntur, sed per solum Deum peraguntur, naturam et attributa corporum in quibus locum habent, minime manifestant, nosque perpetuo deludimur errore, dum de corporum natura et proprietatibus pronuntiamus, juxta ipsorum effectus et operationes. (1)

SOLVUNTUR OBJECTIONES.
Objic. 4.º cum Mallebranche. Tribuere creaturis rationem causæ efficientis, idem est ac divinitatem ipsis tribuere: ergo. Prob. ant. Transferre rem de non esse ad esse, proprius est effectus Dei; sed causæ efficientis nomine id intelligitur, quod actione sua physica rem transfert de non esse ad esse: ergo,

Resp. Neg. ant. Ad prob. dist. maj. Transferre rem de non esse ad esse, per creationem, sive nulla præsupposita materia; conc. per solam mutationem materiæ præsuppositæ, subdist. per appropriationem, conc. per exclusionem alterius causæ. neg. Equidem, solus Deus potest communicare esse per creationem, totum effectum ex nihilo edacendo, ad quod sane requiritur virtus infinita et divina. Ast hæc minime exquiritur ad transferendum effectum de non esse ad esse, non quidem totum hoc esse efficiendo, sed determinando in materia præsupposita mutationem substantialem, vel acciden-

(1) Sunt qui Cartesium cartesianosque honorare intendunt Occasionalismi inventionem; sed immerito. Nam honor iste, si quis honor adest in erroneis et paradoxis adveniendis et tuendis, Cartesio et cartesianis obtingere nequit: quandoquidem, D. Thomas. Occasionalismum aperte commemorat, dum scribit: «Simpliciter concedendum est, Deum operari in natura et voluntate operantibus. Sed quidam hoc non intelligentes, in errorem inciderunt, attribuentes Deo hoc modo omnem naturæ operationem, quod res naturalis penitus nihil ageret per virtutem propriam... unde dicebant, quod ignis non calefacit, sed Deus creat calorem in re calefacta.» QQ. Disp. De Pot., q. 3.^a, art. 7.º Cartesius itaque cum suis cartesianis, nihil aliud hic fecit, sicut sæpe alias, quam vetera paradoxa exsuscitare, ad philosophiam christianam instaurandam, si superis placet. *de non*

talem, ex qua exurgat nova res a præcedenti distincta; ad quod certe, nulla exigitur vis divina vel infinita. Attamen, hic ipse effectus causæ creatæ, si spectetur præcise quatenus involvit transitum de non esse ad esse, seu novum existere, merito attribuitur et appropriatur Deo, qui, utpote Causa prima et universalissima, operatur simul cum causa secunda ad productionem effectus; qui proinde, quamvis procedat a Deo tanquam a causa prima, et a creatura, tanquam a causa secunda, ratio tamen entis, utpote universalissima, respondet speciali ratione causæ universalissimæ. Ut enim egregie ait D. Thomas, (1) « cum Deus sit ipsum esse, oportet quod esse creatum sit *proprius* ejus effectus: hunc autem effectum causat Deus in rebus, non solum quando primo esse incipiunt, sed quandiu in esse conservantur. »

Objic. 2.º Effectus, eo magis dependet a causa efficienti, quo hæc perfectior existit non utens aliarum ope ad effectum producendum; sed Deus est causa perfectissima: ergo in productione effectuum non utitur aliis causis creatis.

Resp. Omiss. Dist. cons. Non utitur aliis causis quasi eis indigens, conc. *quasi ejus causalitas creaturæ causalitatem necessario excludit*, neg. Sicut enim Deus creaturis esse communicat, non quod eis indigeat, sed ut sapientiam et bonitatem ostendat, liberrimæque voluntate, non absimiliter vim agendi creaturis communicat, quo ejus sapientia, bonitas et potentia commendantur, non quod eis indigeat ad effectum producendum. Sed

Instabis: Ex dictis, Deus est causa sufficiens et adæquata naturalium effectuum; atqui causa sufficiens et adæquata excludit alias: ergo.

Resp. Dist. min. Excludit alias *ejusdem ordinis*, conc. *alterius ordinis*, neg. Ex instantia tantum colligitur, Deum, utpote causam infinita vi præditam et a se existentem, excludere alias causas *primas* et infinitas, non vero causas *secundas*, quæ utpote alterius et inferioris ordinis, non operantur nisi cum dependentia a causa prima.

Objic. 5.º Causa efficiens debet esse præsens effectui pro-

(1) *Sum. Theol.* 1.º P., q. 8.º, art. 1.º

ducto, ac proinde subjecto in quo producitur; atqui corpus nequit esse præsens alteri corpori: ergo. Prob. min. Corpus ratione impenetrabilitatis, in alio corpore esse nequit, sed tantum extra illud: ergo.

Resp. Dist. min. Corpus nequit esse præsens alteri, *præsentia penetrativa*, conc. *contactus*, neg. Itaque, sicut non uno et eodem modo in loco existunt substantiæ spirituales et corporeæ, ita nec unum et idem genus præsentiae obtinent pro effectu producendo. Unde licet corpus agens corpori patienti non illabatur, sicut illabatur Deus, qui omnibus entibus est intime præsens, ipsi tamen præsens fit per contactum, ratione cujus partem corporis contiguam et propinquiorem immutat, atque hac media, alias et alias successive; quia ut unum corpus, inquit Suarez, (1) agat in aliud, non est necesse ut penetrative sit simul cum illo in eodem loco, sed satis est quod sint sufficienter propinqua, ut ipsa experientia ostendit... Quocirca, quamvis quantitas (quæ penetrationem corporum impedit) non sit activa, non tamen omnino impedit actionem. »

§ II.

De causalitate causæ efficientis.

Diximus supra, causam efficientem constitui in actu secundo per actionem seu actualem operationem; ex quo plane consequitur, causalitatem causæ efficientis prout in actu secundo, esse ipsam actionem. Sed cum causalitas *actualis* præsupponat *potentialem*, et actus secundus actum primum, vestigare nunc oportet principium sive radicem ex qua profluit præfata causalitas efficiens in actu secundo.

Jam vero, principium actus secundi seu operationis causæ efficientis, vel est principium *quod*, hoc est, res illa quæ agit sive suppositum *quod* operatur; vel est principium *quo*, hoc est, realitas illa ratione cujus suppositum operationem potest profundere: illudque dicitur *radicale*, si sit prima ra-

(1) *Metaphys. Disp.* 18, sect. 1.º

dix et origo activitatis quæ supposito convenit; si vero continet rationem sufficientem immediatam hujus vel illius operationis, dicitur principium *quo proximum*. Sic, ut exemplo rem illustremus, si supponamus hominem actu *intelligere et loqui*, quamvis *intellectio* homini adsit per intellectum et rationem intellectus, et similiter locutio per os et linguam determinate dispositis, dicimus equidem, quod homo est qui intelligit et loquitur; sed tamen *intellectio* et *locutio* homini congruunt, tum ratione animæ rationalis, tum ratione intellectus et facultatis loquendi, ex quibus et per quæ hujusmodi operationes eliciuntur.

THESIS 1.

Principium quo radicale agendi in substantiis corporeis est forma substantialis.

Dico in *substantiis corporeis*, qui in *substantiis spiritualibus*, utpote simplicibus, essentia vel natura ipsarum, habet rationem principii *quo* respectu operationum.

Prob. thesis 1.º In supposito operante, id quod est ratio sufficiens et principium formale quoad essentiam rei, debet esse etiam ratio sufficiens et principium radicale agendi; operatio enim sequitur essentiam rei ipsique commensuratur, nam videmus et experimur, modum agendi et operationem cujusque rei, respondere et veluti proportionari naturæ vel essentiæ rei operantis. Atqui forma substantialis est ratio sufficiens et principium formale constituens et determinans essentiam rei in *substantiis corporeis*, ut anima hominis, et bruti, constituunt et determinant naturam specificam eorum: ergo forma substantialis est principium *quo* primum et radicale agendi.

Prob. 2.º Corpora constituuntur ex materia et forma substantiali, per quam unum corpus essentialiter ab alio distinguitur in ratione substantiæ; atqui materia nequit esse principium aut ratio activitatis, quippe materia ex se iners existit: ergo sola forma potest esse principium substantiale et primum activitatis quæ corpori inest.

THESIS 2.

Principium quo proximum vel immediatum actionis in substantiis creatis, non est ipsa essentia vel substantia, sed potentia seu vires activæ, quæ ab ipsa realiter distinguuntur.

Prob. Operatio in *substantiis creatis* est aliquid accidentale, a substantia operante realiter distinctum; siquidem, potest adesse, vel abesse, salva rei essentia et substantia, ut deambulare, videre, etc. respectu Petri: ergo potentia ex qua oritur hæc operatio tanquam ex principio proprio et immediato, est etiam aliquid accidentale. Prob. cons. Potentia necessario dicitur ad actum, proindeque necessario ipsi commensuratur, hujus genus et conditionem sequens; ita ut si actus sit substantialis, requirat potentiam substantialem; si sit actus spiritualis, potentiam spiritualem, etc. Sic, quia subsistentia est actus substantialis, respondet potentia substantiali, nempe, substantiæ; quia intelligere est actus spiritualis, requirit potentiam spiritualem: ergo si operatio in creatis *substantiis* est accidens, ipsi respondet, tanquam potentia propria, aliquid accidentale: secus enim actus et potentia non essent in eodem genere, et potentia non diceretur ad actum: ergo hæc operatio non oritur immediate ab ipsa substantia operante, sed mediis viribus seu potentiis ab ipsa realiter distinctis. Ergo, ut veteres Scholastici cum D. Thoma ajebant, *nulla substantia creata est immediate operativa.*

Prob. 2.º ex discrimine quod D. Thomas perpetuo statuit inter Deum et creaturas. Sicut enim in solo Deo existentia identificatur cum essentia, ita etiam in solo Deo operatio identificatur cum essentia seu substantia, ac proinde in eo solo operatio est substantialis. Contra vero, in creaturis, sicut existentia ipsis non est essentialis, et ab essentia realiter distinguitur, ita operatio nequit esse substantialis: esset vero substantialis, si potentia operativa ex qua immediate proflueret, esset ipsa substantia.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Ex dictis accidens immediate operatur: ergo potiori ratione substantia immediate operatur. Prob. cons.

Substantia est nobilior accidente, et forma substantialis perfectior accidentali: ergo.

Resp. Neg. cons. Ad prob. dist. ant. Substantia est nobilior accidente *in ratione entis*, conc. *in ratione seu ordine operandi*, subd. *simpliciter*, conc. *secundum quid*, neg. Substantiæ creatæ duplicem ordinem seu genus perfectionis involvunt: ordinem *entitativum*, et ordinem *operativum*: quorum primus, secundum se et ex propria conditione, est præcipuus et nobilior secundo, tum quia prius est esse quam operari, tum quia modus et perfectio operationis dependent ex natura et perfectione entis quod operatur. Cum ergo ordo operativus, sit posterior et minus nobilis ex se ordine entitativo, ad quem comparatur tanquam aliquid secundarium, ex eo quod accidens immediate operatur, minime colligitur, ipsum, absolute loquendo, perfectius esse quam substantiâ, sed ad summum, in ordine suo sive in genere operativo: quod certe non impedit, quominus substantia perfectior sit accidente in ordine entitativo, qui ordo, non solum perfectior est ordine operativo, sed hujus perfectionem involvit et præhabet, quatenus ipsæ potentiæ seu vires quæ immediate operantur, ex forma substantiali derivantur, a quâ vim agendi, tanquam ex radice et vi primitiva (1), recipiunt.

Objic. 2.º Quædam saltem ex viribus seu potentiis quæ, juxta thesim, sunt immediatum principium actionis, sunt proprietates substantiæ operantis, ut intellectus et visus respectu hominis; sed proprietates producuntur immediate per ipsam essentiam substantialem: ergo saltem in productione proprietatum substantia immediate operatur.

(1) Ab hac doctrina, nihil aut parum distare videtur Leibnitz, qui postquam admisit existentiam formarum substantialium, quas nominat etiam *entelechias*, *substantias simplices*, *vires primitivas*, subdit: «Je conçois les qualités ou les forces dérivatives, ou ce qu'on appelle formes accidentelles, comme des modifications de la entelechie primitive; de même que les figures sont des modifications de la matière.» *Essai de Theod.* núm. 396. Ex Leibnitz ergo, sicut figuræ sunt modificationes corporis, a quo realiter distinguuntur, ita etiam qualitates seu vires derivatæ ab entelechia, vel vi primitiva, sunt formæ accidentales, ac proinde non ipsa substantia.

Resp. Dist. min. Proprietates producuntur, etc. *per actionem substantiæ*, neg. *per resultantiam necessariam*, conc. Cum dicitur proprietates effluere aut dimanare ab essentia, non est intelligendum quod essentia jam existens, ponat, vel exerceat aliquam actionem a se distinctam, qua proprietates producat; eodem namque instanti et eadem actione, quibus producitur essentia, producuntur proprietates ejus, ut eodem instanti quo producitur homo, producuntur simul intellectus, et sensus. Essentia igitur solum dicitur producere proprietates, quatenus habet nexum necessarium cum eis, ita ut sine ipsis nequeat naturaliter produci aut existere; ast hæc, eadem actione, qua essentia, producuntur.

Objic. 5.º Actio qua producitur nova substantia, debet oriri immediate a substantia producente: ergo saltem in hypothesis generationis substantialis, falsa est thesis. Prob. ant. Potentia, vel virtus accidentalis, nequit producere substantiam, secus enim effectus esset nobilior causa efficienti: ergo.

Resp. Neg. ant. Ad prob. dist. ant. Nequit producere substantiam, *tanquam causa principalis*, conc. *in ratione causæ instrumentalis*, neg. Quando nova substantia producitur, potentiæ seu vires quæ immediate operantur ad productionem, ut virtus generativa in equo, calor in igne, habent rationem causæ instrumentalis respectu substantiæ productæ; quia quatenus attingunt substantiam ut terminum actionis, agunt in virtute et ex vi formæ substantialis, quæ est principium radicale unde derivantur hujusmodi vires. Vires ergo seu potentiæ, quibus substantia operatur ad producendam novam substantiam, operantur in virtute alterius, hoc est, substantiæ cujus sunt vires, et veluti *connaturalia et conjuncta* instrumenta ad operandum.

§ III.

De divisione causæ efficientis.

Varia sunt genera causarum efficientium; nam, ut mittantur reliquæ divisiones minus præcipuæ, dividitur:

1.º In causam *per se* et causam *per accidens*; quarum prima habet nexum naturalem cum effectu, ut sol est causa per se lucis: altera est quæ, aut conjungitur accidentaliter cause